

แผนการจัดการเรียนรู้ ประจำบทที่ ๗

เรื่อง สถาบันตุลาการ

ก. เนื้อหาสาระที่ศึกษา

สถาบันตุลาการ

๑. ความหมายของสถาบันตุลาการ
๒. ลักษณะของสถาบันตุลาการ
๓. ความเป็นมาของสถาบันตุลาการไทย
๔. ระบบศาลไทยในปัจจุบัน

ข. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เมื่อได้ศึกษาบทที่ ๗ จบแล้ว ผู้ศึกษามีความสามารถ

๑. อธิบายความหมายของสถาบันตุลาการได้
๒. อธิบายลักษณะของสถาบันตุลาการได้
๓. อธิบายความเป็นมาของสถาบันตุลาการไทยได้
๔. จำแนกระบบสถาบันตุลาการไทยในปัจจุบันได้

ค. กระบวนการเรียนรู้

๑. ผู้สอนเกริ่นนำเชื่อมโยงสถาบันตุลาการ
๒. ผู้สอนใช้ประเด็นการซักถามให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เกี่ยวกับสถาบันตุลาการและเปิดโอกาสให้นิสิตตอบ สลับการสอนอยู่เสมอ
๓. นิสิตแสวงหาความรู้ใหม่จากเอกสารประกอบการสอน ซึ่งผู้สอนได้จัดเตรียมให้พร้อม อธิบายเพิ่มเติมประเด็นนั้นที่สงสัยให้ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง
๔. ผู้สอนได้กระตุ้นให้นิสิตเกิดความสนใจ ต้องการความรู้ใหม่โดยแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนิสิต
๕. ผู้สอนเสนอแนะให้นิสิตศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสืออื่น ๆ
๖. เมื่อศึกษาจบแล้ว ผู้สอนมอบหมายงานให้นิสิตค้นคว้าตอบกิจกรรมท้ายบทนำมาส่งในสัปดาห์ต่อไป
๗. ผู้สอนอธิบายสรุป “สถาบันตุลาการ” อีกครั้ง เพื่อเป็นการทบทวนเนื้อหาสาระ และประเมินผลหลังการเรียนรู้

ง. แหล่งการเรียนรู้

๑. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
๒. หนังสือหรือตำราเกี่ยวกับรัฐศาสตร์/พุทธศาสตร์
๓. เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

จ. สื่อการเรียนการสอน

๑. เอกสารประกอบการสอนวิชา การเมืองกับการปกครองของไทย
๒. บอร์ดความรู้, หนังสือพิมพ์, และวารสารที่เกี่ยวกับการเมืองหรือการปกครองของไทย
๓. ใบงาน/งานที่มอบหมายอื่น ๆ

ฉ. การวัดผลและประเมินผล

๑. ด้านคุณธรรม จริยธรรม : ประเมินการสังเกตพฤติกรรม/การร่วมกิจกรรม/การแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน
๒. ด้านความรู้ : ประเมินจากการตอบคำถาม/แสดงความคิดเห็น/ตรวจแบบทดสอบ
๓. ด้านทักษะทางปัญญา : ประเมินจากการนำเสนอผลงานเดี่ยว/งานกลุ่ม
๔. ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบที่ต้องพัฒนา : ประเมินผลการตนเอง การนำเสนอรายงานเป็นทีม และพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม
๕. ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ต้องพัฒนา : ประเมินผลการค้นคว้า การอ้างอิง การทำรายงานเน้นข้อมูลเชิงตัวเลขและคำอธิบาย

บทที่ ๗

สถาบันตุลาการ

๗.๑ ความนำ

รัฐ (State) เป็นองค์กรเดียวเท่านั้นที่มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจอธิปไตย จดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งที่รัฐพึงมีต่อประชาชนก็คือ การใช้หลักประกันด้านความยุติธรรมแก่ประชาชน ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว กลไกที่เป็นกรอบหรือกติกาพื้นฐานที่รัฐใช้เป็นแนวทางเพื่อพิทักษ์ความยุติธรรมในสังคมก็คือ “กฎหมาย”^๑

สถาบันฝ่ายตุลาการมีหน้าที่ในการป้องกันเสรีภาพ และการศึกษาสิทธิของประชาชน สถาบันนี้จึงเป็นที่พึ่งของประชาชนในกรณีที่เกิดความขัดแย้งหรือมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นโดยฝ่ายตุลาการเป็นผู้ใช้อำนาจอย่างเสมอภาคต่อประชาชนทุกฐานะอาชีพ และทั่วทุกแห่งภายในอาณาเขตรัฐนั้น ฉะนั้น สถาบันฝ่ายตุลาการจึงมีหน้าที่ในการให้ความยุติธรรมโดยการใช้กฎหมายของรัฐ เป็นเครื่องมือในการตัดสินและบางประเทศฝ่ายตุลาการมีอำนาจในการตีความว่ากฎหมายฉบับใดขัดแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่^๒ ในระบอบเสรีประชาธิปไตยถือว่าสถาบันตุลาการจะไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับอีกสองสถาบัน ความสัมพันธ์มีอยู่ แต่ตามทฤษฎีเสรีประชาธิปไตยนั้น ต้องการให้เป็นความสัมพันธ์แบบคานอำนาจซึ่งกันและกัน (Checks and balances)^๓

จากที่กล่าวมาข้างต้นโดยสรุป จะเห็นได้ว่าสถาบันตุลาการเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญ ๒ ประการ คือ^๔

(๑) การสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับประชาชน โดยการพิจารณาบรรดคดีให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย

(๒) การพยายามปกป้อง รักษาเสรีภาพของประชาชน หมายความว่า คำสั่งใด ๆ ที่ออกมาจากฝ่ายบริหาร อันไม่ถูกต้องหรือก่อให้เกิดการละเมิด สิทธิเสรีภาพของประชาชน ผู้พิพากษาของศาลจะไม่ลังเลในการตัดสินใจต่อคำสั่งเหล่านั้น

^๑วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, “สถาบันตุลาการ” ในเอกสารการสอนชุดวิชาสถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย หน่วยที่ ๘-๑๕, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๔๗.

^๒อานนท์ อาภาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : O.S.PrintingHouse Co.,Ltd), หน้า ๗๖.

^๓บรรพต วีระชัย, “สถาบันทางการเมือง”, ในเอกสารการสอนชุดวิชาหลักรัฐศาสตร์และการบริหาร หน่วยที่ ๑-๘, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนวนกน จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๗.

^๔จุมพล นิยมพาณิชย์, “สถาบันทางการเมือง” ในเอกสารการสอนชุดวิชาสังคมศึกษา ๖ (รัฐศาสตร์สำหรับครู) หน่วยที่ ๑-๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๑๕.

๗.๒ ความหมายของสถาบันตุลาการ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พุทธศักราช ๒๔๗๗ มาตรา ๑(๑) ให้ความหมายของ “ศาล” ว่า ศาลยุติธรรมหรือผู้พิพากษาที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง^๕ และมาตรา ๒(๑) แห่งประมวลกฎหมายวิธีความอาญา พุทธศักราช ๒๔๗๗ ให้นิยามคำว่า “ศาล” ว่า ศาล หมายถึงศาลยุติธรรมหรือผู้พิพากษา ซึ่งมีอำนาจทำการอันเกี่ยวกับคดีอาญา^๖

จากคำนิยามข้างต้น อาจให้ความหมายของศาลเป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะที่หนึ่งศาล หมายถึง “สถานที่” สำหรับพิจารณาอรรถคดีต่าง ๆ เรียกว่า “ศาลยุติธรรม” (Court) ส่วนลักษณะที่สอง ศาล หมายถึง “ตัวบุคคล” ที่ปฏิบัติหน้าที่ให้ความยุติธรรม เรียกว่า “ผู้พิพากษา” (Judge)^๗ ดังนั้น ศาลหรือผู้พิพากษาจึงมีความหมายใกล้เคียงกันและใช้แทนกันได้

นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจและสับสนระหว่างคำว่า “ตุลาการ” และ “ผู้พิพากษา” ซึ่งทั้ง ๒ คำนี้ มีความหมายดังนี้^๘

คำว่า “ตุลาการ” มีความหมายสองลักษณะ กล่าวคือความหมายอย่างกว้าง หมายถึงบุคคลผู้ใช้อำนาจตุลาการในการพิจารณาพิพากษาคดีในศาลทั้งหมด ดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา จะใช้ถ้อยคำเรียก “เจ้าพนักงานในตำแหน่งตุลาการ” แทนเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ใช้อำนาจตุลาการทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งผู้พิพากษา และตุลาการ

คำว่า “ผู้พิพากษา” หมายถึง ข้าราชการของรัฐผู้ทำหน้าที่ด้านตุลาการในศาลต่าง ๆ โดยจะใช้กับผู้พิพากษาศาลยุติธรรมเท่านั้น ส่วนผู้พิจารณาพิพากษาคดีของศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญจะใช้คำว่า “ตุลาการ” ซึ่งตุลาการในที่นี้เป็นความหมายอย่างแคบ หมายถึง “ผู้พิพากษา” ของสองศาลนี้เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ทั้งผู้พิพากษาและตุลาการนั้น จะพิจารณาพิพากษาอรรถคดีภายใต้พระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์เหมือนกัน

กล่าวที่สุด สถาบันตุลาการ หมายถึง ศาลและผู้พิพากษาที่ปฏิบัติหน้าที่ในศาล โดยการปฏิบัติหน้าที่ของศาลและผู้พิพากษานี้เป็นการกระทำในนามของรัฐ หรือในพระปรมาภิไธย ในกรณีประเทศที่ปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

^๕น้ำแท้ มีบุญสร้าง, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ฉบับทันสมัย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ภูมิบัณฑิตการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

^๖คณิน ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ ๖ แก้ไขเพิ่มเติม-ปรับปรุงใหม่ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓.

^๗สุรพล สุษะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๔.

^๘กลา สมุทวนิช, “รัฐธรรมนูญกับมิติใหม่แห่งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ”, ในรวมบทความของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ชุดที่ ๒ : ศาลรัฐธรรมนูญไทยในสถานการณ์การปฏิรูปการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

๗.๒ ลักษณะของสถาบันตุลาการ

ลักษณะสำคัญของสถาบันตุลาการคือ ความเป็นอิสระ ความเป็นอิสระของสถาบันตุลาการ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความเป็นอิสระของหน่วยงานองค์กรศาล กล่าวคือ ในการบริหารจัดการด้านธุรการขององค์กรศาล จะต้องมีความเป็นอิสระจากฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้กล่าวถึงความเป็นอิสระขององค์กรศาล คือ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรมและศาลปกครอง ดังต่อไปนี้

มาตรา ๒๑๗ วรรคสาม “สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ มีอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่น ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ”

มาตรา ๒๒๒ วรรคสาม “สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ มีอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่น ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ”

มาตรา ๒๒๗ วรรคสาม “สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ มีอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่น ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ”

๒. ความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา กล่าวคือ การตัดสินใจของพิพากษาและตุลาการจะต้องมีความอิสระในการปฏิบัติงานโดยปราศจากการถูกรบกวนจากอำนาจอื่นใด รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ บัญญัติรับรองไว้ดังนี้

มาตรา ๑๙๗ วรรคสอง “ผู้พิพากษาและตุลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปโดยถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย”

สำหรับความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา อาจแบ่งออกได้ ๒ ประการ คือ^๙

๑. ความเป็นอิสระในเนื้อหา หมายถึง ในการทำหน้าที่ในทางอรรถคดีของผู้พิพากษานั้น ผู้พิพากษาไม่อยู่ในอาณัติของบุคคลหรือองค์กรใด ๆ คำสั่งและคำแนะนำต่าง ๆ ของบุคคลอื่นเป็นที่ต้องห้ามโดยสิ้นเชิง

๒. ความเป็นอิสระในทางส่วนตัว หมายถึง ในการทำหน้าที่ผู้พิพากษานั้น ผู้พิพากษาจะต้องกระทำโดยปราศจากความกลัวว่าจะได้รับผลร้ายหรือถูกกลั่นแกล้งภายหลัง ซึ่งความเป็นอิสระในทางส่วนตัวนี้ ย่อมเป็นข้อเสริมความสมบูรณ์ของความเป็นอิสระของผู้พิพากษาไว้ด้วย

ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร ได้กล่าวถึงความเป็นอิสระของสถาบันตุลาการในระบอบประชาธิปไตย ไว้ดังนี้^{๑๐}

๑. การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีของผู้พิพากษาและตุลาการ ไม่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาตามลำดับชั้น

^๙คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

^{๑๐}คณิต ฒ นคร, อ้างใน พงษ์เทพ เทพกาญจนา, “ศาลตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน” ในรวมสารรัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑๔.

๒. กำหนดหลักเกณฑ์ในการจ่ายสำนวนคดีให้ผู้พิพากษาและตุลาการว่า จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติไม่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารงานของศาลแต่ละคน

๓. ห้ามเรียกสำนวนหรือโอนสำนวนไปให้ผู้พิพากษาหรือตุลาการผู้อื่นทำ เว้นแต่กรณีนั้นจะกระทบกระเทือนต่อความยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี

๔. สร้างความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่ของผู้พิพากษาและตุลาการ เพื่อไม่ให้ผู้พิพากษาและตุลาการต้องกังวลใจในเรื่องของเงินเดือนและถูกโยกย้ายบ่อย ๆ โดยกำหนดว่าการโยกย้ายต้องเป็นไปตามวาระที่กฎหมายบัญญัติ หรือเป็นการเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้น หรือในกรณีที่ผู้พิพากษาและตุลาการถูกดำเนินการทางวินัย หรือตกเป็นจำเลยในคดีอาญา และกำหนดไม่ให้ทำระบบบัญชีเงินเดือนหรือเงินประจำตำแหน่งของข้าราชการพลเรือนมาใช้แก่ผู้พิพากษาและตุลาการ

๕. แยกหน่วยธุรการของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม และศาลปกครองออกเป็นอิสระ ไม่สังกัดกระทรวงใดกระทรวงหนึ่ง

กล่าวที่สุด ลักษณะสำคัญของสถาบันตุลาการคือความเป็นอิสระ หมายถึง ความเป็นอิสระในการบริหารจัดการด้านธุรการ และความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่พิจารณาพิพากษาอรรถคดี

๗.๓ ความเป็นมาของสถาบันตุลาการไทย

ในสมัยสุโขทัย การปกครองเป็นรูปแบบพ่อปกครองลูก การควบคุมสังคมใช้กฎหมายขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นสำคัญ และเนื่องจากสภาพสังคมยังไม่ซับซ้อนมากนัก ดังนั้นผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดพิจารณาพิพากษาจึงเป็นหน้าที่เฉพาะของผู้ปกครองเท่านั้น เมื่อราษฎรเกิดกรณีข้อพิพาทกันขึ้น ราษฎรสามารถใช้ทางศาลได้ ๒ ทางคือ^{๑๑}

๑. ราษฎรผู้เสียหายสามารถฟ้องร้องขอความเป็นธรรมต่อผู้ปกครองด้วยตนเอง แต่ราษฎรผู้เสียหายจะต้องเป็นคนหาตัวผู้กระทำผิดมาส่งศาล เพื่อทำการไต่สวนและตัดสินคดีความ รัฐในสมัยนั้นจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงในการฟ้องร้องคดีแทนราษฎร โดยเฉพาะคดีอาญา กล่าวคือ ศาลจะทำหน้าที่ไต่สวนและพิพากษาคดีความเท่านั้น

๒. กรณีเกิดความไม่สะดวกในการฟ้องร้องด้วยตนเอง ราษฎรผู้เสียหายก็สามารถใช้สิทธิเข้าร้องทุกข์ต่อพ่อเมืองได้ โดยการไปส่นกระดิ่งหน้าประตูวัง

สมัยอยุธยาตอนต้น สังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ฐานะผู้ปกครองเปลี่ยนแปลงจากหัวหน้าครอบครัวเป็น “เจ้าเหนือหัว” และได้แบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ส่วน คือ การปกครองส่วนกลางและการปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งส่วนราชการเป็น ๔ กรม เรียก “จตุสดมภ์” ซึ่งประกอบด้วย เวียง วัง คลัง นา มีเสนาบดีเป็นผู้บังคับบัญชา แต่ละกรมมีอำนาจตั้งศาลชำระความหรือข้อพิพาทที่เกี่ยวกับกรมนั้น ๆ

ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงปรับปรุงระบบจตุสดมภ์ที่มีอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้น โดยตั้งกรมขึ้นมาอีก ๒ กรม คือ กรมกลาโหม และกรมมหาดไทย ซึ่งกรม

^{๑๑} วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, “สถาบันตุลาการ”, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มสธ, ๒๕๕๔), หน้า ๕๕๗-๕๗๑.

ที่ตั้งขึ้นใหม่นี้มี สมุทกลาโหมและสมุหนายก เป็นผู้ควบคุมดูแลรวมทั้งสองตามลำดับ โดยอัครมหาเสนาบดีทั้งสองกรมนี้มีอำนาจในฐานะเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการเสมอกันกับกรม เวียง วัง คลัง นา

ข้อสังเกตเกี่ยวกับระบบกฎหมายและระบบศาลไทยในสมัยอยุธยา คือ คดีความที่ราษฎรเป็นผู้เสียหาย ผู้เสียหายนั้นมีสิทธิในการฟ้องร้องคดีต่อศาลได้ แต่สิทธิในการฟ้องร้องคดีต่อศาลนั้นมิได้ครอบคลุมเสมอภาคกันทุกคน กล่าวคือ ไพร่ที่ไม่ได้สังกัดมูลนาย จะไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายและจะไม่ได้รับการใช้สิทธิในทางศาล นอกจากนี้ ถ้าเป็นคดีเกี่ยวกับราษฎรซึ่งมิใช่คดีเกี่ยวเนื่องด้วยความผิดต่อแผ่นดิน ราษฎรผู้เสียหายสามารถฟ้องร้องต่อศาลหรือร้องทุกข์ต่อเจ้าบ้านผ่านเมือง จนกระทั่งถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์ ส่วนคดีอาญาแผ่นดิน เช่น วางเพลิง ทำเงินปลอม เป็นต้น จะเป็นหน้าที่ตระลาการนครบาลที่จะจับกุมผู้กระทำความผิดและชำระความเอง

ในรัชสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ระบบตุลาการก็ยังคงใช้ในลักษณะเดียวกันกับอยุธยาจนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้มีการชำระคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ให้ถูกต้อง และได้รวบรวมกฎหมายจัดให้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” ได้สำเร็จซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ในสมัยอยุธยานั่นเอง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยเวลานั้นต้องประสบวิกฤตการณ์ทางด้านศาลที่ล่าช้าและไม่ทันสมัย ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูประบบกฎหมายและการศาล ตลอดจนทรงแก้ไขและปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมให้ทันสมัยตามอารยประเทศ และเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ.๑๑๐ (พ.ศ.๒๔๓๔) ได้มีพระบรมราชโองการประกาศตั้ง “กระทรวงยุติธรรม” ขึ้น โดยมีพระราชปรารภเพื่อให้กิจการศาลที่เคยอยู่ในสังกัดกรมกระทรวงต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายได้เข้ามารวมอยู่ในกระทรวงเดียวกัน มีเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ นับเป็นจุดเริ่มของการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมกับศาลหรือผู้พิพากษาออกจากกัน คือ มีการยอมรับการใช้อำนาจตุลาการที่เป็นอิสระจากอำนาจบริหารนั่นเอง

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ตรา “พระธรรมนูญศาลยุติธรรม” ขึ้น เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ.๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) โดยมีพระประสงค์ใช้บังคับและแก้ไขข้อขัดข้องในคดีและรับผิดชอบให้การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไปโดยสะดวกและยุติธรรม นอกจากนี้ยังได้จัดแบ่งศาลเป็น ๓ ประเภท คือ ศาลฎีกา ศาลสถิตยุติธรรมกรุงเทพฯ และศาลหัวเมือง ทำหน้าที่พิพากษาอรรถคดีในเขตกรุงเทพฯ และเขตหัวเมืองต่าง ๆ

กล่าวโดยที่สุด การปฏิรูประบบศาลและกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นการปฏิรูปครั้งยิ่งใหญ่ที่ทำให้ระบบศาลและระบบกฎหมายไทยมีความก้าวหน้าทันสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศ ผลของการปฏิรูปครั้งนี้ได้เป็นรากฐานของระบบตุลาการของไทยในปัจจุบัน

๗.๔ ระบบศาลไทยในปัจจุบัน

ประเทศไทยในปัจจุบันมีระบบศาลเป็นระบบศาลคู่ กล่าวคือ ได้แบ่งกฎหมายออกเป็น ๒ ประเภท คือ กฎหมายที่ใช้บังคับแก่ความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับเอกชน เรียกว่า “กฎหมายเอกชน” (Private Law) และกฎหมายที่ใช้บังคับแก่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชน เรียกว่า “กฎหมายมหาชน” (Public Law) กับทั้งได้แบ่งแยกศาลออกตามความชำนาญพิเศษของผู้พิพากษาเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ศาลยุติธรรม (Judicial Court) และศาลปกครอง (Administrative Court) โดยการแบ่งแยกศาลทั้งสองมีลักษณะดังนี้

๑. ศาลแต่ละประเภท คือ ศาลยุติธรรม และศาลปกครอง ต่างประกอบด้วยศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลสูงสุด
๒. มีการแย่งแยก อำนาจระหว่างศาลยุติธรรมและศาลปกครองอย่างเด็ดขาด
๓. ศาลยุติธรรมและศาลปกครอง ต่างเป็นอิสระซึ่งกันและกัน
๔. มีการแบ่งแยกผู้พิพากษาศาลยุติธรรม และผู้พิพากษาของศาลปกครองอย่างเด็ดขาด^{๑๒}

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้บัญญัติให้มีสถาบันตุลาการหรือศาล ๔ ประเภท ได้แก่^{๑๓}

๑. ศาลรัฐธรรมนูญ (Constitutional Court)
๒. ศาลยุติธรรม (Judicial Court)
๓. ศาลปกครอง (Administrative Court)
๔. ศาลทหาร (Military Court)

สำหรับความหมาย ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ของสถาบันตุลาการหรือศาลทั้ง ๔ ประเภทนี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๗.๔.๑ ศาลรัฐธรรมนูญ (Constitutional Court)

ศาลรัฐธรรมนูญ หมายถึง องค์การสูงสุดที่มีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดว่า บทกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ หรือการกระทำใด ๆ ทั้งของรัฐและของบุคคล ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ รวมทั้งอำนาจการวินิจฉัยชี้ขาดว่า ร่างพระราชบัญญัติ ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ หรือร่างข้อบังคับการประชุมสภา มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือไม่ ศาลรัฐธรรมนูญเป็นทั้งองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ และเป็นทั้งศาลที่จะต้องพิจารณาพิพากษาคดีหรือดำเนินการต่าง ๆ ตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์^{๑๔}

^{๑๒} มนต์รี รูปสุรธรรม, “ศาลตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย” ในการเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน, อมร รัชชาสัทย์ บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิ.เจ.พรินติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑๐-๓๑๑.

^{๑๓} มาตรา ๒๐๔-๒๒๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๑๔} ชาญชัย แสงวงศ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ : แนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๕๒), หน้า ๖๕.

(๑) ความเป็นมาของศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ มาตรา ๖๑ ได้บัญญัติเพียงว่า “บทบัญญัติแห่งกฎหมายใด ๆ มีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญนี้ ท่านว่าบทบัญญัตินั้น ๆ เป็นโมฆะ” โดยมีได้บัญญัติให้องค์กรใดเป็นองค์กรวินิจฉัยชี้ขาดในกรณีที่เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้น จนกระทั่งเกิดกรณีมีปัญหาว่าพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๘ จะขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑/๒๔๘๙ วินิจฉัยว่า องค์กรที่มีอำนาจวินิจฉัยว่ากฎหมายใดขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญไม่ได้บัญญัติไว้เป็นพิเศษให้องค์กรใดวินิจฉัย ดังนั้น อำนาจที่จะวินิจฉัยว่ากฎหมายใดขัดต่อรัฐธรรมนูญ ก็คือศาลยุติธรรม ขณะที่ฝ่ายนิติบัญญัติ คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเห็นว่าตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๒ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจเด็ดขาดในการตีความรัฐธรรมนูญ

ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายตุลาการ ในคดีอาชญากรรมสงครามได้ส่งผลให้มีการสร้างองค์กรพิเศษขึ้นเรียกว่า คณะตุลาการรัฐธรรมนูญในรัฐธรรมนูญฉบับต่อมา ดังนั้นในร่างรัฐธรรมนูญฉบับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมา รัฐธรรมนูญทุกฉบับ ก็ได้บัญญัติให้มี “คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ” ขึ้น โดยเห็นว่า การวินิจฉัยว่ากฎหมายใดขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ นั้น เป็นเรื่องที่ไม่ควรให้ศาลยุติธรรมตัดสิน เนื่องจากไม่ใช่การตัดสินข้อพิพาทระหว่างเอกชน แต่ควรจะเป็นหน้าที่ขององค์กรพิเศษ ส่วนองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการ รัฐธรรมนูญก็แตกต่างกันไปในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ

(๒) องค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๒๐๔ บัญญัติให้ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วย ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ๑ คน และตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอื่นอีก ๘ คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภาจากบุคคลดังต่อไปนี้

๑. ผู้พิพากษาในศาลฎีกา ซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกา และได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา โดยวิธีลงคะแนนลับ จำนวน ๓ คน

๒. ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองสูงสุดโดยวิธีลงคะแนนลับ จำนวน ๒ คน

๓. ผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันนิติศาสตร์ จำนวน ๒ คน

๔. ผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันรัฐศาสตร์ จำนวน ๒ คน

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญดำรงตำแหน่ง ๙ ปี และดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว^{๑๕}

(๓) อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ

อำนาจหน้าที่และบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งกำหนดไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งการราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มีอำนาจหลัก ๆ ดังนี้^{๑๖}

๑. อำนาจในการวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติหรือ ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ รวมถึงร่างข้อบังคับการประชุมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา และรัฐสภาด้วยตามที่

^{๑๕} มาตรา ๒๐๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๑๖} ชาญชัย แสงวงศ์ดี, กฎหมายรัฐธรรมนูญ : แนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๖๙.

นายกรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา เสนอให้วินิจฉัยว่ามีข้อความใดขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ หรือกระบวนการในการบัญญัติไม่ชอบด้วยกฎหมาย^{๑๗}

๒. อำนาจในการวินิจฉัย บทบัญญัติของกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ที่ใช้บังคับในคดีใดคดีหนึ่ง ซึ่งศาลได้ส่งความเห็นมา เพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญหรือไม่^{๑๘}

๓. อำนาจในการวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ^{๑๙}

อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๕๐

๑. พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาด คำสั่งไม่รับจดทะเบียนการจัดตั้งพรรคการเมืองของนายทะเบียนพรรคการเมือง^{๒๐}

๒. พิจารณาสั่งให้ หัวหน้าพรรคการเมือง กรรมการบริหารพรรคการเมือง ออกจากตำแหน่ง^{๒๑}

๓. พิจารณาสั่งยุบพรรคการเมือง^{๒๒}

กล่าวที่สุด ศาลรัฐธรรมนูญ เป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มีสถานะเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาด ข้อพิพาทหรือปัญหาที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ เพื่อต้องการรักษาความเป็นกฎหมายสูงสุดไม่ให้กฎหมาย อื่นที่มีฐานะต่ำกว่า ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ และไม่ให้เกิดการกระทำใด ๆ ของรัฐไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่เป็นการใช้อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ ขัดกับรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญ ไม่สามารถที่จะเป็นผู้ริเริ่มคิด หรือหยิบประเด็นการละเมิดหลักการของรัฐธรรมนูญขึ้นมาวินิจฉัยได้เอง จะต้องอาศัยองค์กรอื่น ๆ ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เท่านั้น ทำความเห็นเสนอต่อศาลรัฐธรรมนูญ จึงจะทำให้ประเด็นเรื่องสิทธิที่ถูกละเมิดโดยหน่วยงานของรัฐได้รับการพิจารณา

ศาลรัฐธรรมนูญ มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญ แต่ไม่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาอรรถคดีทั่วไป

๗.๔.๒ ศาลยุติธรรม (Judicial Court หรือ Courts of Justice)

ศาลยุติธรรม หมายถึง องค์กรฝ่ายตุลาการที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีทั้งปวง นอกเหนือจากคดีที่รัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น^{๒๓}

^{๑๗} มาตรา ๑๕๔, ๑๕๕ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๑๘} มาตรา ๒๑๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๑๙} มาตรา ๒๑๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๒๐} มาตรา ๑๓ ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๕๐.

^{๒๑} มาตรา ๓๑ ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๕๐.

^{๒๒} มาตรา ๙๔ ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๕๐.

^{๒๓} มาตรา ๒๑๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

(๑) ความเป็นมาของศาลยุติธรรม^{๒๔}

ตำนานศาลของไทยเริ่มที่สมัยสุโขทัยตามศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง มีเนื้อหาบางตอนระบุว่า หากราษฎรมีข้อขัดข้องใจ ไปสั่นกระดิ่งที่แขวนไว้แล้ว พ่อขุนรามคำแหงจะออกมาชำระความให้ ครั้นมาถึงสมัยอยุธยาอิทธิพลจากอินเดียเข้าสู่ราชสำนัก และมีการนำกฎหมายจากอินเดียที่เรียกว่าพระธรรมศาสตร์มาใช้ พวกพราหมณ์บุโรหิตมักรู้กฎหมายดังกล่าวดีกว่าคนกลุ่มอื่น จึงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ชี้ผิดชี้ถูก โดยมีตำแหน่งเรียกว่า ลูกขุน ณ ศาลหลวง และมีหน่วยงานที่เรียกว่า กรมลูกขุน แต่ลูกขุนจะทำหน้าที่ตัดสินคดีอย่างเดียวไม่มีหน้าที่พิจารณาความด้วยหน้าที่พิจารณาไต่สวนคดีเป็นของตระลาการ (ตุลาการ) ซึ่งกระจายอยู่ตามหน่วยงานต่าง ๆ เมื่อตุลาการพิจารณาเสร็จก็จะไปขอคำปรึกษาชี้ขาดจากลูกขุนและขอปลงโทษจากผู้ปรับซึ่งเป็นเจ้าพนักงานที่คอยพลิกหรือเปิดสมุดกฎหมายอย่างในคดีแพ่งผู้ปรับคือ เจ้ากรมแพ่งกลางและเจ้ากรมแพ่งเกษม

ในสมัยอยุธยา หน่วยงานต่าง ๆ มีศาลเป็นของตนเองซึ่งตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา มีศาลถึง ๑๔ ประเภท คือ ศาลความอุทธรณ์หรือศาลหลวง ศาลอาชญาราษฎร์ ศาลอาญาจักร ศาลความนครบาล ศาลแพ่งวัง ศาลแพ่งกลาง ศาลแพ่งเกษม ศาลกรมมรฎก หรือกระทรวงมรฎก ศาลความต่างประเทศหรือกระทรวงท่ากลาง ศาลกรมหรือกระทรวงกรมนา ศาลกรมพระคลังหรือศาลคลัง ศาลกระทรวงธรรมการ ศาลความสังกัดหรือศาลกระทรวงสัสดี และศาลความเวทมนต์หรือศาลกระทรวงแพทยา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ระบบศาลยังคงกระจายตามหน่วยงานต่าง ๆ เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา แต่เมื่อสังคมขยายตัวคดีเพิ่มมากขึ้น ยุ่งยากซับซ้อนขึ้น ระบบศาลกลับมีข้อบกพร่องทำให้เกิดความสับสนล่าช้า จนต้องมีการปฏิรูปงานศาลครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเหตุสำคัญที่นำไปสู่การปฏิรูปพอสรุปได้ดังนี้

(๑) ความไม่เหมาะสมของระบบศาลเดิม เพราะในระบบเดิมการพิจารณาพิพากษาคดีต้องทำงานเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงานที่อยู่แยกจากกัน ทำให้คดีล่าช้า การจัดให้ศาลกระจายไปตามกระทรวงต่าง ๆ เกิดปัญหาอำนาจศาลซ้ำซ้อนกัน และตระลาการ (ตุลาการ) ตกเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจของเสนาบดีหรืออธิบดีเจ้าสังกัดศาล ส่วนในศาลหัวเมืองตระลาการเป็นลูกน้องของเจ้าเมืองทำให้ทำงานไม่เป็นอิสระ

(๒) การไต่สวนในระบบจารีตนครบาล ซึ่งใช้วิธีการค่อนข้างทารุณ เช่น ปีบขมับหรือดอกเล็บ เพื่อให้รับสารภาพ การลงโทษใช้วิธีทารุณ เช่น ตบปาก จำชื่อ จำคา มัดแขนขา ฯลฯ เหล่านี้เป็นสิ่งไม่เหมาะสมอีกต่อไป

(๓) ชาวต่างประเทศมีสิทธิสถานเอกอัครราชทูตในประเทศไทย ทำให้ไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายไทยและไม่ต้องขึ้นศาลไทย พวกนี้เห็นว่า ระบบกฎหมายไทยและระบบศาลไทยล้าหลัง

^{๒๔}วรรณชัย บุญบำรุง. สารานุกรมรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๕๐) ศาลยุติธรรม. (กรุงเทพมหานคร : องค์การการค้าของคุรุสภา, ๒๕๕๐) หน้า ๔-๘.

โดยเฉพาะระบบลงโทษทารุณ ต่อมากรุงสุโขทัยประเทศไทยขยายสิทธิสถานนอกอาณาเขตไปยังคงในบังคับของตนด้วย

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ต่อมา ได้มีประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ.๑๑๐ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๔ เพื่อให้รับผิดชอบด้านศาลยุติธรรมเพียงหน่วยงานเดียว ศาลต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ที่มีอยู่ขณะนั้น ๑๖ ศาลได้ยุบรวมเหลือ ๗ ศาล คือ (๑) ศาลฎีกา หรือกรมตรวจฎีกาเปลี่ยนเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวง (๒) ศาลอุทธรณ์มหาดไทย เปลี่ยนเป็นศาลอุทธรณ์คดีราชฎี (๓) ศาลนครบาลกับศาลอาญานอก รวมกันเป็น ศาลพระราชอาญา (๔) ศาลแพ่งเกษม ศาลกรมวัง ศาลกรมนา รวมกันเป็น ศาลแพ่งเกษม (๕) ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรมท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลธรรมการ ศาลราชตระกูล รวมกันเป็นศาลแพ่งกลาง (๖) ศาลสรรพากร ศาลมรดก รวมกันเป็นศาลสรรพากร และ (๗) ศาลต่างประเทศ

สำหรับศาลหัวเมือง ยังเป็นไปตามเดิมคือ ยังแยกไปสังกัดกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงนครบาล หลังจากนั้นมีการตั้งศาลเพิ่มขึ้น ชื่อศาลราชทัณฑ์พิเฑ ให้มีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีอาญา เพื่อช่วยลดคดีที่ค้างคั่งอยู่ที่ศาลพระราชอาญา แสดงว่าเรื่องคดีล้นศาลมีกันมาเป็นร้อยปีแล้ว นอกจากนี้ ยังตั้งศาลโปริสภาขึ้นในสังกัดกระทรวงยุติธรรม เพื่อตัดสินคดีอาญาที่มีโทษเบาจากเดิมที่ตำรวจ หรือพลตระเวนจับผู้ร้ายในคดีที่มีโทษเบาขึ้นศาลในสังกัดกระทรวงนครบาล ที่เรียกว่าศาลกองตระเวน ศาลโปริสภานี้เองเป็นที่มาของศาลแขวงในปัจจุบัน ในปี ร.ศ.๑๑๔ (พ.ศ.๒๔๓๘) ได้รวมศาลราชทัณฑ์พิเฑเข้ากับศาลพระราชอาญาแล้วเรียกว่า ศาลพระราชอาชญา ซึ่งต่อมาก็คือ ศาลอาญา และรวมศาลแพ่งเกษมเข้ากับศาลแพ่งกลาง แล้วเรียกว่า ศาลแพ่ง ซึ่งต่อมาก็คือ ศาลแพ่ง ในปี ร.ศ.๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙) เริ่มรวมศาลหัวเมืองเข้ามาสังกัดกระทรวงยุติธรรมโดยวิธีแต่งตั้งข้าหลวงพิเศษขึ้นเพื่อตรวจตราเยี่ยมเยียนศาลหัวเมือง ข้าหลวงพิเศษสามารถชี้แจงสั่งสองผู้พิพากษาหรือจะนั่งพิจารณาเองก็ได้ ด้วยวิธีนี้ศาลหัวเมืองจึงเริ่มเข้ามาสังกัดกระทรวงยุติธรรม

บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปงานศาลในสมัยรัชกาลที่ ๕ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (พระนามเดิม คือ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์) ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมรวมเบ็ดเสร็จแล้วถึง ๑๔ ปี คือ ตั้งแต่ ร.ศ. ๑๑๕ ถึง ร.ศ. ๑๒๙ พระองค์สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ และได้รับยกย่องว่าเป็น พระบิดาแห่งกฎหมายไทย

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย มีการปรับปรุงงานศาลโดยประกาศใช้กฎหมายที่เรียกว่า พระธรรมนูญศาลยุติธรรมตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ผลของกฎหมายฉบับนี้คือ แยกงานศาลออกเป็น ๒ ส่วนคือ งานธุรการ และงานพิจารณาพิพากษาคดี งานธุรการอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ส่วนงานพิจารณาพิพากษาคดีอยู่ในดุลยพินิจของศาลโดยเฉพาะ กระทรวงยุติธรรมจะมายุ่งเกี่ยวแทรกแซงในเรื่องคดีไม่ได้ และหัวหน้าสูงสุดของตุลาการไม่ใช่รัฐมนตรี แต่เป็นประธานศาลฎีกา หน้าที่รับผิดชอบของกระทรวงยุติธรรมคือรับผิดชอบการบริหารงานธุรการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้งานตุลาการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ศาลยุติธรรมบริหารงานในลักษณะนี้มานาน จนกระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ใช้บังคับรัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดให้หน่วยงานธุรการของศาลเป็นหน่วยงานอิสระซึ่งปัจจุบันมีการตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๓ มารองรับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้ว

(๒) องค์ประกอบของศาลยุติธรรม

ศาลยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มี ๓ ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลชั้นอุทธรณ์และศาลชั้นฎีกา^{๒๕} แต่เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งคือ การแก้ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมือง ซึ่งผู้ร่างรัฐธรรมนูญเล็งเห็นว่ากระบวนการยุติธรรมตามปกติไม่อาจนำตัวบุคคลนั้นมาลงโทษได้ จึงได้มีการกำหนดกระบวนการในการดำเนินคดีกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ทุจริตโดยมีการตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติขึ้น เพื่อให้เป็นหน่วยงานสอบสวนและมีการตั้งแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา เพื่อให้พิจารณาคดีอาญาที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำโดยเฉพาะ โดยแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนี้ ประกอบด้วยผู้พิพากษาในศาลฎีกาจำนวน ๙ คน ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา โดยวิธีลงคะแนนลับและให้เลือกเป็นรายคดี^{๒๖}

องค์ประกอบของผู้พิพากษาศาลยุติธรรม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ กำหนดให้การแต่งตั้งและการให้ผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมพ้นจากตำแหน่ง ต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมก่อน นอกจากนี้ การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน และการลงโทษผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมอีกด้วย^{๒๗} คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้^{๒๘}

(๑) ประธานศาลฎีกาเป็นประธานกรรมการ

(๒) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละชั้นศาล ได้แก่ ศาลฎีกา ๖ คน ศาลอุทธรณ์ ๔ คน และศาลชั้นต้น ๒ คน ซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการในแต่ละชั้นศาล และได้รับเลือกจากข้าราชการตุลาการในทุกชั้นศาล

(๓) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๒ คน ซึ่งไม่เป็นหรือเคยเป็นข้าราชการตุลาการ และได้รับเลือกจากวุฒิสภา

ศาลยุติธรรมมีหน่วยธุรการของศาลยุติธรรมที่เป็นอิสระ โดยมีเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกา^{๒๙}

(๓) อำนาจหน้าที่ของศาลยุติธรรม

^{๒๕} มาตรา ๒๑๙ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๒๖} มาตรา ๒๑๙ วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๒๗} มาตรา ๒๒๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๒๘} มาตรา ๒๒๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๒๙} มาตรา ๒๒๒ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ กำหนดให้ศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น^{๓๐} ในปัจจุบัน นอกจากศาลยุติธรรมแล้วมีศาลอื่น ๆ อีก คือ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลทหาร ดังนั้นหากคดีเกิดขึ้นก็ต้องพิจารณาว่าอยู่ในเขตอำนาจของศาลอื่น ๆ ทั้ง ๓ ศาลหรือไม่ หากไม่อยู่ในเขตอำนาจของศาลดังกล่าวแล้วก็เป็นคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรม

ศาลยุติธรรมเป็นองค์กรเก่าแก่ที่อยู่คู่สังคมไทยมาเป็นเวลานาน จนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า ศาลยุติธรรมเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชนในการผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรม บทบาทของศาลยุติธรรมในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ ปรากฏชัดเจนขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ในหมวด ๑๐ เรื่องศาลมาตรา ๓๒ วรรคสอง บัญญัติว่า

“การจับและคุมขังบุคคลใด จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ” และมาตรา ๓๓ วรรคสอง บัญญัติว่า

“การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครอง หรือการตรวจเคหสถานหรือในที่โหล่งาน จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างตามที่กฎหมายบัญญัติ”

จากบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้มอบอำนาจในการพิจารณาคดีออกหมายจับ คุมขังบุคคลและการค้น ให้เป็นอำนาจของศาลยุติธรรม เพื่อให้ศาลยุติธรรมพิจารณากลับกรองด้วยความรอบคอบ และเป็นการตรวจสอบฝ่ายบริหารก่อนที่จะก้าวล่วงทำการจับ การขังและการค้น ซึ่งบทบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นหลักประกันและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ

๗.๔.๓ ศาลปกครอง (Administrative Courts)

ศาลปกครอง เป็นศาลที่เกิดขึ้นตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งเป็นศาลที่มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาการกระทำต่าง ๆ ของฝ่ายปกครองที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ศาลปกครองเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการในกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง (Administrative Justice) อันเป็นกระบวนการยุติธรรมอีกประเภทหนึ่งในระบบศาลคู่ (Duality of Jurisdiction)

ศาลปกครอง มีหน้าที่พิจารณาคดีปกครองระหว่างรัฐกับราษฎร หรือระหว่างองค์กรของรัฐด้วยกันเอง ทั้งนี้เป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นโดยเฉพาะแยกต่างหากจากศาลยุติธรรม การจัดตั้งศาลปกครอง พิจารณาคดีระหว่างรัฐกับราษฎร มีเหตุผลสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ^{๓๑}

ประการที่หนึ่ง รัฐในปัจจุบันมีบทบาทและความรับผิดชอบในชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนมากขึ้น ซึ่งหมายความว่า อำนาจของรัฐมีมากขึ้นเป็นเงาตามตัวด้วยการกระทบกระทั่งระหว่างรัฐกับราษฎรก็ต้องมากขึ้น ศาลยุติธรรมคงจะไม่สามารถรับพิจารณาคดีปกครองได้ทั้งหมด

^{๓๐}มาตรา ๒๑๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

^{๓๑}ชาญชัย แสวงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ : แนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๗๖.

ประการที่สอง การพิพาทระหว่างรัฐกับราษฎร เป็นการพิพาทที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากการพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชน คือเป็นการพิพาทที่คู่กรณีไม่อยู่ในฐานะเสมอภาคกัน เพราะฉะนั้น การใช้หลักกฎหมายธรรมดาในคดีปกครอง คงจะไม่ถูกต้องนักหรือศาลไม่สามารถให้ความเป็นธรรมแก่ราษฎรได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้มองในแง่ความยุติธรรมที่ราษฎร จะพึงได้รับเนื่องจากรัฐมีอำนาจเหนือกว่าราษฎรจากการที่การพิพาทระหว่างรัฐกับราษฎร มีลักษณะพิเศษดังกล่าว หลักกฎหมายที่จะนำมาใช้ปรับคดี เพื่อความเป็นธรรมทั้งสองฝ่ายก็ควรจะต้องเป็นหลักกฎหมายพิเศษเช่นกัน และหลักกฎหมายดังกล่าวนี้ ศาลปกครองเท่านั้นจะสร้างขึ้นมาได้

(๑) ความเป็นมาของศาลปกครอง^{๓๒}

แนวความคิดในการจัดตั้งศาลปกครองในประเทศไทย มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ช่วงประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๗ พระองค์ได้ทรงตรากฎหมายจัดตั้งองค์กรขึ้นองค์หนึ่งเป็นคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เรียกว่า “เคาน์ซิลออฟสเตต” (Council of State) ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยองค์การดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ ๒ ประการ คือ เป็นที่ปรึกษาของพระองค์ในการบริหารราชการแผ่นดินและในการร่างกฎหมาย กับพิจารณาเรื่องที่ราษฎรได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายซึ่งก็คือการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางปกครอง ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ คณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดินได้ถูกยกเลิกไป ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลในสมัยนั้นโดยดำริของนายปรีดี พนมยงค์ ได้รื้อฟื้นแนวทางหรือแนวความคิดดังกล่าวขึ้นมาใหม่โดยได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคณะกรรมการกฤษฎีกา พุทธศักราช ๒๔๗๖ ขึ้น บัญญัติให้มีคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะกรรมการกฤษฎีกา” มีอำนาจหน้าที่หลัก ๒ ประการ คือ ๑) หน้าที่ในการจัดทำร่างกฎหมายหรือกฎข้อบังคับตามคำสั่งของสภาผู้แทนราษฎรหรือคณะรัฐมนตรี กับรับปรึกษาให้ความเห็นในทางกฎหมายแก่ทบวงการเมืองของรัฐบาล และ ๒) หน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองตามที่จะได้กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

ต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเรื่องราวร้องทุกข์ พุทธศักราช ๒๔๙๒ จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการยื่นเรื่องร้องทุกข์” มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยเรื่องราวร้องทุกข์ที่ประชาชนได้ยื่นไว้ เกี่ยวกับการที่ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหาย เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือเทศบาลปฏิบัติการนอกเหนืออำนาจหน้าที่ หรือละเลยต่อหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร การใช้ดุลยพินิจเกินสมควรแก่เหตุหรือไม่สุจริต

เมื่อมีการตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗ ขึ้นใช้บังคับในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีบทบัญญัติให้จัดตั้งศาลปกครองขึ้นแยกต่างหากจากศาลยุติธรรม แต่เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗ ได้ถูกยกเลิกโดยคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙

^{๓๒} นันทวัฒน์บรรมานันท์, “รายงานผลการศึกษาวินิจฉัยเรื่อง การใช้สิทธิประชาชนฟ้องศาลรัฐธรรมนูญ กรณี การละเมิดสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (ตอนที่ ๓)”, (Online), แหล่งที่มา : [http://www.pub-law.net/article/ac๒๕๐๙๔๗_๓๖.html\(๑๐/๐๗/๒๕๕๐\)](http://www.pub-law.net/article/ac๒๕๐๙๔๗_๓๖.html(๑๐/๐๗/๒๕๕๐)).

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้จัดตั้งองค์กรขึ้นใหม่อีกองค์กรหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์” เพื่อให้เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดคดีปกครอง แต่คณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์ดังกล่าวมิได้อำนาจเด็ดขาดในการวินิจฉัย มีอำนาจเพียงเสนอความคิดเห็นต่อนายกรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาสั่งการเท่านั้น

ต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปะอาชา เป็นนายกรัฐมนตรีได้จัดทำร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ร่างพระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา (ฉบับที่....) พ.ศ. เสร็จและเตรียมเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร แต่มีการยุบสภาเสียก่อนรัฐบาลต่อมาที่มีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรีได้เร่งรัดดำเนินการต่อในทันทีโดยเสนอร่างกฎหมายดังกล่าวและสภาผู้แทนราษฎร ได้บรรจุเข้าสู่วาระการพิจารณาแล้ว จากนั้นนายกรัฐมนตรีได้ประกาศลาออกจากตำแหน่งจึงมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ สภาร่างรัฐธรรมนูญจึงได้กำหนดกรอบเบื้องต้นในการร่างรัฐธรรมนูญให้มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้น โดยกำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจพิพากษาคดีเกี่ยวกับการใช้อำนาจของข้าราชการ หรือการใช้อำนาจของคณะรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรี ในฐานะเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ได้กระทำลงโดยมิชอบด้วยกฎหมายและให้เพิกถอนการกระทำเช่นนั้น ศาลปกครองจึงทำหน้าที่ตรวจสอบควบคุม “การกระทำทางปกครอง” อันเป็นการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย จากเหตุผลข้างต้น เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มีผลใช้บังคับจึงเกิดศาลปกครองขึ้น และต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์รัฐประหาร ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ศาลปกครองก็ยังคงมีอำนาจในการพิจารณาบรรดาคดีตามบทกฎหมายและตามประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค.) หลังสภาร่างรัฐธรรมนูญร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ เสร็จและผ่านการลงประชามติเรียบร้อยแล้ว จึงได้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้บัญญัติเรื่องศาลปกครองไว้ในหมวด ๑๐ ส่วนที่ ๔ ศาลปกครอง มาตรา ๒๒๓ ถึง มาตรา ๒๒๗

(๒) องค์ประกอบของศาลปกครอง

ศาลปกครอง ประกอบด้วยศาลปกครองสูงสุดและศาลปกครองชั้นต้น และจะมีศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ด้วยก็ได้^{๓๓} สำหรับปัจจุบันยังไม่มีการจัดตั้งศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ขึ้นในประเทศไทย

องค์ประกอบของศาลปกครอง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ กำหนดให้การแต่งตั้งและการให้ตุลาการในศาลปกครองพ้นจากตำแหน่ง ต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการศาลปกครองก่อน นอกจากนี้ การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน และการลงโทษผู้พิพากษาในศาลปกครอง ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการตุลาการศาลปกครองอีกด้วย^{๓๔} คณะกรรมการตุลาการศาลปกครองประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้^{๓๕}

^{๓๓} มาตรา ๒๒๓ วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐.

^{๓๔} มาตรา ๒๒๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐.

^{๓๕} มาตรา ๒๒๖ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐.

- (๑) ประธานศาลปกครองเป็นประธานกรรมการ
- (๒) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ คน ซึ่งเป็นตุลาการในศาลปกครองและได้รับเลือกจากตุลาการในศาลปกครองด้วยตนเอง
- (๓) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับเลือกจากวุฒิสภา ๒ คน และจากครุรัฐมนตรียีก ๑ คน

ศาลปกครองมีหน่วยธุรการของศาลปกครองที่เป็นอิสระ โดยมีเลขาธิการสำนักงานศาลปกครองเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อประธานศาลปกครองสูงสุด^{๓๖}

(๔) อำนาจหน้าที่ของศาลปกครอง^{๓๗}

๑) ศาลปกครองสูงสุด

ศาลปกครองสูงสุด มีอยู่ศาลเดียวและมีที่ตั้งในกรุงเทพมหานครหรือในจังหวัดใกล้เคียง ศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี ดังต่อไปนี้

๑. คดีเกี่ยวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทตามที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดประกาศกำหนด
๒. คดีพิพาทเกี่ยวกับความเห็นชอบด้วยกฎหมายของพระราชกฤษฎีกาหรือกฎที่ออกโดยคณะรัฐมนตรี หรือโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี
๓. คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในอำนาจศาลปกครองสูงสุด
๔. คดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น

๒) ศาลปกครองชั้นต้น แบ่งออกเป็น ๒ ศาล ได้แก่

๒.๑ ศาลปกครองกลาง

ศาลปกครองกลาง มีที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร หรือในจังหวัดใกล้เคียง โดยครอบคลุมท้องที่กรุงเทพมหานคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดสมุทรสาคร

ในระหว่างที่ศาลปกครองในภูมิภาคยังมิได้มีเขตอำนาจในท้องที่ใด ศาลปกครองกลางก็มีเขตอำนาจในท้องที่นั้นด้วย

นอกจากนี้ บรรดาคดีที่เกิดขึ้นนอกเขตศาลปกครองกลางตามที่กล่าวข้างต้นจะยื่นฟ้องต่อศาลปกครองกลางก็ได้ ทั้งนี้ อยู่ในดุลยพินิจของศาลปกครองกลางที่จะไม่รับพิจารณาพิพากษาคดีเช่นนั้นก็ได้ เว้นแต่คดีที่โอนมาตามหลักเกณฑ์ของการพิจารณาคดีปกครอง

๒.๒ ศาลปกครองในภูมิภาค

เป็นศาลปกครองที่จัดตั้งขึ้นในจังหวัด ซึ่งเป็นเขตการปกครองของราชการส่วนภูมิภาค โดยจะกำหนดให้มีเขตอำนาจครอบคลุมหลายเขตจังหวัดก็ได้ การจัดตั้งและการกำหนดเขตอำนาจศาลปกครองในภูมิภาคต้องกระทำโดยพระราชบัญญัติ ซึ่งจะกำหนดที่ตั้งศาลปกครองในภูมิภาคว่าตั้งอยู่ในจังหวัดใดและมีเขตตลอดท้องที่จังหวัดใดบ้าง และในระหว่างที่ศาล

^{๓๖} มาตรา ๒๒๖ วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐.

^{๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐๗-๓๐๘.

ปกครองในภูมิภาคยังมิได้มีเขตอำนาจในท้องที่ใด ศาลปกครองกลางก็มีเขตอำนาจในท้องที่นั้นด้วย ในวาระเริ่มแรก พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๙๔ ได้บัญญัติให้จัดตั้งศาลปกครองในภูมิภาคขึ้น ๑๖ ศาล

ศาลปกครองชั้นต้น มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อยู่ในอำนาจศาลปกครองเว้นแต่คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด

กล่าวที่สุด ศาลปกครองเป็นศาลที่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีปกครอง ซึ่งหมายถึง คดีพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชนกรณีหนึ่ง และข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกันเองอีกกรณีหนึ่ง โดยที่ข้อพิพาทเหล่านั้น เกิดจากการที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือละเลยต่อหน้าที่ หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร หรือเป็นคดีอันเนื่องมาจากการกระทำละเมิดหรือความรับผิดชอบอย่างอื่นของหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรืออันเนื่องจากสัญญาทางปกครอง ในการดำเนินงานของรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับต่าง ๆ

ศาลปกครองมีหน่วยธุรการของศาลปกครองที่เป็นอิสระ เรียกว่า สำนักงานศาลปกครองมีฐานะเป็นนิติบุคคล มีเลขาธิการสำนักงานศาลปกครอง ซึ่งเป็นข้าราชการฝ่ายศาลปกครอง ขึ้นตรงต่อประธานศาลปกครองสูงสุด มีหน้าที่ควบคุมดูแลโดยทั่วไปซึ่งราชการของสำนักงานศาลปกครอง และเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสำนักงานศาลปกครอง การแต่งตั้งเลขาธิการสำนักงานศาลปกครองต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการ ศาลปกครองตามที่กฎหมายบัญญัติ

สำนักงานศาลปกครองมีอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณและการดำเนินการอื่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

๗.๔.๔ ศาลทหาร (Military Courts)

ศาลทหารเป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญ^{๓๘} และพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาและกำหนดการลงโทษทหาร ที่กระทำความผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่น ๆ ในทางอาญา ศาลทหารทั้งหลายสังกัดอยู่ในกระทรวงกลาโหม^{๓๙}

การจัดตั้งศาลทหาร อาศัยความจำเป็นและหลักการสำคัญ คือหลักความเป็นเอกภาพในการบังคับบัญชา หมายถึง ผู้บังคับบัญชามีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการบังคับบัญชา การมีศาลทหาร เป็นการแสดงถึงอำนาจของผู้บังคับบัญชาในการปกครองแบบรวมอำนาจและเป็นเอกภาพ เพราะผู้บังคับบัญชาทหารจะมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม เช่น การเป็นตุลาการร่วมในการตัดสินคดี และมีอำนาจอุทธรณ์ ฎีกา อำนาจสั่งลงโทษต่อทหารที่ศาลได้พิพากษาให้ลงโทษต่อทหารที่ศาลได้พิพากษาให้ลงโทษแล้ว เป็นต้น ซึ่งอำนาจดังกล่าวนี้ไม่มีในกระบวนการพิจารณาของศาลพลเรือน ศาลทหารจึงเป็นการรองรับอำนาจของผู้บังคับบัญชาเพื่อให้เกิดดุลยภาพในทางปกครองและการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายบ้านเมือง^{๔๐}

^{๓๘} มาตรา ๒๒๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐.

^{๓๙} มาตรา ๕ ของพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๔๐} กองพระธรรมนูญ กรมสารบรรณทหาร. “เกร็ดความรู้เรื่องศาลทหาร”. (Online), แหล่งที่มา [http://www.rta.mi.th/๒๑๒๓๑๑/๒๑๑/around the world/.htm\(๑๐/๐๗/๒๕๕๐\).](http://www.rta.mi.th/๒๑๒๓๑๑/๒๑๑/around%20the%20world/.htm(๑๐/๐๗/๒๕๕๐).)

(๑) ความเป็นมาของศาลทหาร

เมื่อได้มีการตรากฎหมายตราสามดวงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ได้บัญญัติให้ศาลทหารเป็นศาลกลาโหม มีอำนาจหน้าที่ชำระความเกี่ยวกับทหาร ต่อมาถึงรัชของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมโดยทรงรวบรวมศาลที่สังกัดอยู่ในหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาสังกัดกระทรวงยุติธรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ยกเว้นเพียงศาลทหารเท่านั้นที่ยังคงสังกัดกระทรวงกลาโหมตามเดิม ศาลในประเทศไทยจึงแบ่งเป็นศาลกระทรวงยุติธรรมและศาลทหารนับตั้งแต่นั้นมา

มีการจัดตั้งศาลทหารบกขึ้นเป็นครั้งแรกปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ส่วนศาลทหารเรือจัดตั้งในปีต่อมา คือ ปี พ.ศ. ๒๔๕๑ จากนั้นได้มีการจัดตั้งศาลทหารอีกหลายศาล ซึ่งอย่างไรก็ดีภายหลังจากการที่ได้มีการตราพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๗๗ ทำให้มีการรวบรวมธรรมนูญศาลทหารบกกับธรรมนูญศาลทหารเรือเข้าเป็นฉบับเดียวกัน โดยตราเป็นพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๗๗ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ จึงได้ถูกยกเลิกไป และใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ แทน คือฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมจนถึงฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๒๖ และแก้ไขโดยประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๐ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๕ และฉบับที่ ๒๕ ลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๐^{๔๑}

(๒) องค์ประกอบของศาลทหาร

ศาลทหารประกอบด้วยตุลาการพระธรรมนูญ อัยการทหาร นายทหารพระธรรมนูญและจำศาลทหารหรือผู้ช่วยจำศาลทหาร^{๔๒} ตามจำนวนที่กระทรวงกลาโหมกำหนด การแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหารสูงสุดและศาลทหารกลาง ให้นำความกราบทูลเพื่อทรงแต่งตั้งและถอดถอน ส่วนการแต่งตั้งและถอดถอนศาลทหารอื่น ๆ พระมหากษัตริย์อาจทรงมอบพระราชอำนาจแก่ผู้บังคับบัญชาและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นแต่งตั้งและถอดถอน^{๔๓} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร ได้แบ่งประเภทของศาลออกเป็น ๓ ชั้น คือ^{๔๔}

๑. ศาลทหารชั้นต้น
๒. ศาลทหารกลาง (ชั้นอุทธรณ์)
๓. ศาลทหารสูงสุด (ชั้นฎีกา)

ศาลทหารนอกจากจะแบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา เหมือนกับศาลยุติธรรมของฝ่ายพลเรือนแล้ว ศาลทหารยังมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่ง คือ มี “ศาลอาญาศึก” ซึ่งศาลนี้อาจจะตั้งขึ้นได้เมื่อหน่วยทหารเข้าทำการรบโดยมีกำหนดและยุทธบริเวณ^{๔๕}

^{๔๑} ประเสริฐ นาคเพ็ญ, **หน้าที่นายทหารพระธรรมนูญโดยทั่วไป เอกสารประกอบคำบรรยาย โรงเรียนเหล่าทหารพระธรรมนูญ**, หลักสูตรนายทหารสัญญาบัตรชั้นต้น.

^{๔๒} มาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๔๓} มาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๔๔} มาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๔๕} มาตรา ๓๙ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

(๓) อำนาจหน้าที่ของศาลทหาร

ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาวางบทลงโทษผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายทหาร หรือกฎหมายอื่นในทางอาญา ในคดีซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะ กระทำความผิดและมีอำนาจสั่งลงโทษบุคคลใด ๆ ที่กระทำความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามที่บัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง^{๔๖} สำหรับประชาชนทั่วไปโดยปกติจะไม่ถูกดำเนินคดีในศาล ทหาร ยกเว้นในกรณีต่อไปนี้ให้ขึ้นศาลทหาร คือ

๑. ในกรณีมีการปฏิวัติรัฐประหาร และมีการประกาศให้การกระทำความผิดอาญา บางประเภทต้องขึ้นศาลทหาร ในกรณีที่พลเรือนต้องขึ้นศาลทหารทางการจะประกาศให้ศาลยุติธรรม โดยเฉพาะศาลจังหวัดทำหน้าที่ศาลทหารด้วย ศาลทหารนี้โดยปกติจะห้ามการอุทธรณ์ฎีกา

๒. ในยุทธบริเวณ คือบริเวณที่มีการสู้รบหรือสงคราม จะมีศาลอาญาศึกทำหน้าที่ ชำระคดีอาญาที่พลเรือนกระทำความผิดในบริเวณนั้น ๆ

สำหรับคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร คือ^{๔๗}

๑. คดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร กับบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในอำนาจศาลทหาร กระทำความผิดด้วยกัน

๒. คดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลพลเรือน

๓. คดีที่ต้องดำเนินในศาลคดีเด็กและเยาวชน (ศาลเยาวชนและครอบครัว)

๔. คดีที่ศาลทหารเห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

(๔) ขอบเขตอำนาจศาลทหาร

ขอบเขตอำนาจศาลทหาร อันประกอบด้วยศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลาง ศาล ทหารสูงสุด และศาลอาญาศึก มีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

๑. ศาลทหารชั้นต้น มี ๔ ประเภท ได้แก่ศาลจังหวัดทหาร ศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลประจำหน่วยทหาร^{๔๘} แต่ละศาลมีขอบเขตอำนาจดังนี้

๑.๑ ศาลจังหวัดทหาร มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาได้ทุกบทกฎหมาย เว้นแต่ คดีที่จำเลยมียศทหารชั้นสัญญาบัตร^{๔๙}

๑.๒ ศาลมณฑลทหารและศาลประจำหน่วยทหาร มีอำนาจพิจารณาพิพากษา คดีอาญาได้ทุกบทกฎหมาย เว้นแต่คดีที่จำเลยมียศทหารชั้นนายพลหรือเทียบเท่า^{๕๐}

๑.๓ ศาลทหารกรุงเทพ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้ทุกบทกฎหมาย โดยไม่จำกัดยศของจำเลย^{๕๑}

^{๔๖} มาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๔๗} มาตรา ๑๔ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๔๘} ศาลประจำหน่วยทหาร เป็นศาลที่ตั้งขึ้นเฉพาะกาล มิได้มีที่อยู่เป็นการถาวร หรือมิได้มีที่ทำการ ศาลตั้งอยู่ ณ สถานที่ที่แน่นอน ดังเช่นศาลชั้นต้นสามประเภทแรก

^{๔๙} มาตรา ๑๙ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๕๐} มาตรา ๒๑ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๕๑} มาตรา ๒๒ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

๒. ศาลทหารกลาง ศาลทหารกลางเป็นศาลทหารชั้นอุทธรณ์ มีเพียงศาลเดียว ตั้งอยู่ที่กระพระธรรมมณูญ กระทรงวงกลาโหม มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาบรรดาคดีที่อุทธรณ์ คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารชั้นต้น^{๕๒}

๓. ศาลทหารสูงสุด ศาลทหารสูงสุดเป็นศาลทหารชั้นฎีกา มีเพียงศาลเดียวตั้งอยู่ที่กรมกระธรรมมณูญ กระทรงวงกลาโหม มีอำนาจพิจารณาพิพากษาบรรดาคดีที่อุทธรณ์ คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารกลาง^{๕๓}

๔. ศาลอาญาศึก เป็นศาลทหารที่มีลักษณะพิเศษ ตั้งอยู่กับหน่วยทหารหรือเรือรบในเขตยุทธบริเวณทั้งภายในและนอกประเทศ มีขอบเขตอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทั้งปวงซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตอำนาจได้ทุกบทกฎหมายและไม่จำกัดตัวบุคคล^{๕๔}

๗.๔.๕ ผลกระทบของการใช้อำนาจหน้าที่ของสถาบันตุลาการไทย

ประเทศไทยปกครองด้วยระบบรัฐสภา ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดหลักการปกครองแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย ดังบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๓ ที่ว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

บทบัญญัติดังกล่าวนี้ ได้มอบหมายให้รัฐสภาเป็นองค์กรหลักในการใช้อำนาจอธิปไตย กระทำการทางนิติบัญญัติ และให้คณะรัฐมนตรีเป็นองค์กรหลักในการใช้อำนาจอธิปไตยโดยกระทำการทางบริหาร

สำหรับสถาบันตุลาการหรือศาล ซึ่งเป็นองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยกระทำการทางตุลาการรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๙๗ ว่า “การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาล ซึ่งต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศาลเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยพิจารณาพิพากษาอรรถคดีแต่เพียงผู้เดียว รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีไม่มีโอกาสเข้ามาร่วมใช้อำนาจนี้กับศาลได้แต่อย่างใด

การใช้อำนาจของสถาบันตุลาการในส่วนของศาลอาญา ศาลแพ่ง และศาลจังหวัด ซึ่งเป็นส่วนของศาลยุติธรรมนั้น ได้เป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะมีพัฒนาการของกระบวนการยุติธรรมคู่กับการพัฒนาประเทศไทยอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ศาลยุติธรรมได้เข้ามามีบทบาทและอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองมากขึ้น ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับ ได้บัญญัติให้จัดตั้งแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกาขึ้น มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้แก่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองอื่นซึ่งถูกกล่าวหาว่าร้ายยผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา

^{๕๒} มาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๕๓} มาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

^{๕๔} มาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘.

หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น รวมทั้งกรณีบุคคลอื่นที่เป็นตัวการ ผู้ใช้ หรือผู้สนับสนุนด้วย

การจัดตั้งแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา จะทำให้นักการเมืองมีความเกรงกลัวในอันที่จะกระทำซึ่งเป็นการทุจริตต่ออำนาจหน้าที่ ซึ่งตามหลักการแล้วน่าจะช่วยให้สามารถจัดความทุจริตในบ้านเมืองได้

กล่าวโดยสรุป การใช้อำนาจหน้าที่ของสถาบันตุลาการไทย ส่งผลกระทบ ๒ ประการ คือ^{๕๕}

๑) ผลกระทบต่อบุคคล

ผลกระทบต่อบุคคล ตัวอย่างเช่น คดีที่อยู่ในชั้นศาลปกครองในปัจจุบัน เช่น การฟ้องร้องคณะกรรมการกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (กบข.) ในข้อหาละเมิดและทำให้สมาชิกกองทุนต้องแบกรับผลการบริหารที่ขาดทุนกว่า ๗๐,๐๐๐ ล้านบาท การฟ้องร้องนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ อดีตนายกรัฐมนตรี พล.ต.อ.พัชรวาท วงศ์สุวรรณ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ (ผบ.ตร.) และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) ว่าได้ใช้คำสั่งทางปกครองโดยมิชอบให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสลายการชุมนุม (กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย) เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๑ ที่บริเวณหน้ารับสภาพด้วยความรุนแรงเกินกว่าเหตุ เป็นต้น

สำหรับคดีที่มีผลกระทบจากการพิจารณาพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญนั้น มีหลายคดีด้วยกัน ในเบื้องต้นนั้นควรทราบว่า ศาลรัฐธรรมนูญจะมีลักษณะแตกต่างจากศาลอื่น ๆ ที่กล่าวมา กล่าวคือ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนั้นให้ถือเป็นเด็ดขาดและมีผลผูกพันกับฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ และองค์กรอื่นของรัฐ

ศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาพิพากษาคดีการเมืองคดีแรก ภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ คือ คดีแสดงบัญชีทรัพย์สินอันเป็นเท็จของพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ กล่าวคือ ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยเป็นเอกฉันท์ ตามคำวินิจฉัยที่ ๓๑/๒๕๕๓ เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ว่า พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ มีความผิดฐานจงใจแสดงบัญชีทรัพย์สินอันเป็นเท็จ ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๒๙๕ ถูกตัดสิทธิทางการเมืองเป็นเวลา ๕ ปี จากการถูกดำเนินคดีทางการเมืองดังกล่าว ทำให้ พล.ต.สนั่น ต้องลาออกจากตำแหน่ง เลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ ที่เป็นมายาวนานถึง ๑๓ ปี และเว้นวรรคทางการเมืองถึง ๕ ปี

ต่อมา ศาลรัฐธรรมนูญได้ตัดสินคดีชุกหุนของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กล่าวคือ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ได้ชี้มูลความผิดเรื่องบัญชีทรัพย์สินที่แจ้งเป็นเท็จ แล้วส่งให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย ประเด็นนี้ศาลรัฐธรรมนูญ มีมติพิพากษาด้วยคะแนนเสียง ๘ ต่อ ๗ ให้ยกคำร้องดังกล่าวโดยศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ขณะแสดงบัญชีทรัพย์สินได้พ้นตำแหน่งทางการเมืองแล้ว เพียงแต่ยังรักษาการในตำแหน่ง ซึ่งไม่อยู่ในข่ายต้องแสดงบัญชีทรัพย์สิน จึงไม่ต้องวินิจฉัยว่า พ.ต.ท.ทักษิณ จงใจปกปิดบัญชีทรัพย์สินหรือไม่

^{๕๕}สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา, การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพประชาชนของประเทศสมาชิกภายใต้รัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๙), หน้า ๒๓-๒๘.

การวินิจฉัยคดีชุกหุ้นของศาลรัฐธรรมนูญ ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ เป็นที่น่าสังเกตว่า ภายหลังคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค.) ได้ทำรัฐประหารรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ได้ออกประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ฉบับที่ ๓ ด้วยการให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ สิ้นสุดลง ขณะเดียวกันก็ให้องค์กรทางการเมืองและองค์กรอิสระถูกยกเลิกไป คือ วุฒิสภา สภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี และศาลรัฐธรรมนูญ ศาลทั้งหลายนอกจากศาลรัฐธรรมนูญ คงมีอำนาจในการพิพากษาอรรถคดีตามกฎหมายและตามประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ยุบพรรคการเมือง เป็นอีกคดีหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อการเมืองของไทย กล่าวคือ เนื่องจากการเลือกตั้ง ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๙ พรรคไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทยและพรรคแผ่นดินไทยในคดีกลุ่มที่ ๑ พรรคประชาธิปัตย์และพรรคประชาธิปัตย์ก้าวหน้า ในคดีกลุ่มที่ ๒ ถูกฟ้องร้องเป็นจำเลยในข้อกล่าวหา เป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย และกระทำการอันเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ

ต่อมา เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๐ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้อ่านคำวินิจฉัยกลาง สรุปว่า พรรคประชาธิปัตย์ไม่มีความผิดในทุกข้อกล่าวหา ส่วนอีก ๔ พรรคมีความผิดจริงจึงมีคำสั่งให้ยุบพรรคประชาธิปัตย์ก้าวหน้า พรรคพัฒนาชาติไทย พรรคแผ่นดินไทย และพรรคไทยรักไทย รวมทั้งให้เพิกถอนสิทธิการเลือกตั้งกรรมการบริหารพรรคทั้ง ๔ พรรค มีกำหนด ๕ ปี ศาลรัฐธรรมนูญได้อ่านคำวินิจฉัยยุบพรรคการเมืองอีกครั้ง เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๑ ประกอบด้วยพรรคสมัครพรรคไทย พรรคชาติไทย และพรรคพลังประชาชน โดยศาลรัฐธรรมนูญได้อ่านคำวินิจฉัยว่าสมาชิกของพรรคการเมืองทั้งสามได้กระทำการเลือกตั้งไม่สุจริตและเที่ยงธรรม กระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ และให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคเป็นระยะเวลา ๕ ปี

การยุบพรรคการเมืองทั้งสองครั้ง ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อนักการเมืองและการเมืองของไทย เช่น การเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๒๓๗ หรือเรียกร้องให้นำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ กลับมาใช้แทนรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน เป็นต้น

๒) ผลกระทบต่อสังคม

ผลกระทบต่อสังคม ตัวอย่างเช่น ปัจจุบันคดีทางการเมืองที่ยังอยู่ในศาล เช่น คดีหลีกเลี่ยงการเสียภาษีจากการซื้อขายหุ้น บริษัทชินวัตรคอมพิวเตอร์ แอนด์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) คดีทุจริตซื้อที่ดินย่านถนนรัชดาภิเษกจากกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาระบบ สถาบันคดีทุจริตโครงการออกฉลากพิเศษแบบเลขท้าย ๓ ตัว และ ๒ ตัว หรือคดีห้วยบอนดิน คดีเอ็กซิมแบงก์ ปลอมเงินกู้ให้กับรัฐบาลพม่า ๔,๐๐๐ ล้านบาท เพื่อดำเนินโครงการจัดซื้ออุปกรณ์กิจการโทรคมนาคมจาก บริษัทในเครือชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) คดีทุจริตออกกฎหมายแก้ไขค่าสัมปทานโทรศัพท์มือถือ ดาวเทียม เป็นภาษีสรรพสามิต เอื้อประโยชน์ธุรกิจบริษัทชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และคดีทุจริตจัดซื้อกล้วยพารา ๔๐ ล้านต้น เป็นต้น

สำหรับคดีที่ศาลปกครองวินิจฉัยชี้ขาดที่ส่งผลกระทบทางสังคมเรื่องหนึ่ง คือกรณีฟ้องร้องเรื่องการแก้ไขสัมปทานและการขอลดค่าสัมปทาน ระหว่างสถานีโทรทัศน์ไอทีวีกับสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (สปน.) ซึ่งศาลปกครองสูงสุด ได้พิพากษายืนตามคำตัดสินของศาลปกครองกลาง คือให้บริษัทไอทีวีต้องจ่ายค่าสัมปทาน ปีละ ๑,๐๐๐ ล้านบาท ให้กับสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีและสถานีโทรทัศน์ไอทีวีต้องปรับผังรายการตามคำพิพากษานี้ด้วย

การวินิจฉัยของศาลปกครองดังกล่าว ส่งผลให้สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรียกเลิกสัมปทานกับบริษัทไอทีวีในเวลาต่อมา เนื่องจากบริษัทไอทีวีไม่สามารถจ่ายค่าปรับและค่าสัมปทานค้างจ่ายได้ ภายหลังเปลี่ยนกรรมการบริหารชุดใหม่ไอทีวีได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า ทีไอทีวี (Thailand Independent Television) ปัจจุบันทีไอทีวีได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นทีพีเอส หรือ TPBS (Thai Public Broadcasting Service) มีหน้าที่เป็นสื่อสาธารณะด้านวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

จากกรณีดังกล่าวมา แสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจหน้าที่ของศาลและผลกระทบจากการวินิจฉัยชี้ขาดของศาลประเภทต่าง ๆ กล่าวที่สุดแล้ว สถาบันตุลาการหรือศาลนั้น เป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อการเมืองการปกครองของประเทศ เพราะการพิจารณาพิพากษาของศาล มีผลกระทบต่อบุคคลและสังคมโดยภาพรวม ดังนั้น ผู้พิพากษาและตุลาการจะต้องมีอิสระในการพิจารณาพิพากษารรคดีให้เป็นไปด้วยความถูกต้องรวดเร็ว และเป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย^{๕๖}

๓.๕ สรุปท้ายบท

สถาบันตุลาการหรือศาล เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญในการพิจารณาพิพากษารรคดีต่าง ๆ ให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อสร้างคามยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับประชาชน นอกจากนี้ ยังพยายามปกป้องรักษาเสรีภาพของประชาชนอีกด้วย

การสร้างคามยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับประชาชนอย่างแท้จริงนั้น ผู้พิพากษาจะต้องมีความเป็นอิสระ ปราศจากการแทรกแซงใด ๆ จากฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งการประกันความเป็นอิสระของผู้พิพากษานี้ย่อมกันทั่วไบนั่นก็คือ การให้ฝ่ายตุลาการควบคุมการแต่งตั้ง โยกย้าย ถอดถอนและการให้คามดีความชอบด้วยตนเอง และการกำหนดหลักประกันในการพิจารณาพิพากษารรคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย

สถาบันตุลาการหรือศาลมีอำนาจหน้าที่ที่สำคัญ ดังนี้คือ

๑. อำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษารรคดีให้ดำเนินไปตามบทกฎหมาย
๒. อำนาจหน้าที่ในการตีความรัฐธรรมนูญว่า บทบัญญัติใด มีข้อความขัดแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญ
๓. อำนาจหน้าที่ในการกำหนดกฎเกณฑ์ในกระบวนการยุติธรรม เช่น การกำหนดวิธีการออกกฎหมาย วิธีการพิจารณาพิพากษารรคดี กำหนดวิธีการฟ้องร้อง กำหนดหลักประกันเสรีภาพของผู้ที่ถูกกล่าวหา เป็นต้น

^{๕๖}มาตรา ๑๙๗ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐.

สำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ บัญญัติให้มีสถาบันตุลาการหรือศาล ๔ ระบบศาล ประกอบด้วยศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลทหาร ซึ่งแต่ละระบบศาลมีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีคนละประเภท กันดังต่อไปนี้คือ

๑. ศาลยุติธรรม มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีต่าง ๆ ที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาล รัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลทหาร ซึ่งประเภทคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรม ได้แก่ คดีแพ่ง คดีอาญา คดีล้มละลาย คดีแรงงาน คดีภาษีอากร เป็นต้น

๒. ศาลรัฐธรรมนูญ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีตามที่รัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้

๓. ศาลปกครอง มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีปกครองตามที่รัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ บัญญัติไว้

๔. ศาลทหาร มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทหาร

คำถามประจําบท

๑. อำนาจเช่นไรเรียกว่า อำนาจตุลาการ มีความสำคัญต่อการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างไร อธิบาย
๒. สถาบันตุลาการมีลักษณะแตกต่างจากสถาบันทางการเมืองอื่นอย่างไร อธิบาย
๓. ศาลไทยมีวิวัฒนาการเป็นมาอย่างไรตั้งแต่ต้นจนกระทั่งปัจจุบัน อธิบาย
๔. ระบบของศาลไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไร ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๐) ได้แบ่งศาลออกเป็นประเภทใดบ้าง อธิบาย
๕. ให้ตอบคำถามเกี่ยวกับศาลรัฐธรรมนูญในประเด็นเหล่านี้โดยสังเขป
 - ๕.๑ ความเป็นมาและองค์ประกอบ
 - ๕.๒ อำนาจหน้าที่
๖. ศาลยุติธรรมมีความเป็นมาและอำนาจหน้าที่อย่างไร อธิบาย
๗. ศาลปกครองแบ่งออกเป็นประเภทใด มีอำนาจหน้าที่อย่างไร อธิบาย
๘. ศาลฎีกาแผนกอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง มีอำนาจหน้าที่อย่างไร อธิบาย
๙. ให้ตอบคำถามเกี่ยวกับศาลทหารในประเด็นเหล่านี้โดยสังเขป
 - ๙.๑ หลักการและเหตุผลของการจัดตั้งศาลทหาร
 - ๙.๒ ประเภทของศาลทหาร
 - ๙.๓ อำนาจหน้าที่ของศาลทหาร
๑๐. ให้อธิบายผลกระทบในการใช้อำนาจหน้าที่ของศาลต่อไปนี้
 - ๑๐.๑ ผลกระทบของการใช้อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ
 - ๑๐.๒ ผลกระทบของการใช้อำนาจหน้าที่ของศาลปกครอง

เอกสารอ้างอิงประจำบท

- คณิต ฌ นคร. **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖ แก้ไขเพิ่มเติม-ปรับปรุงใหม่
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๔๖.
- _____. **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์
เดือนตุลาจำกัด, ๒๕๔๖.
- น้ำแท้ มีบุญสร้าง. **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ฉบับทันสมัย**. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท ภูมิบัณฑิตการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **สังคมศึกษา ๖ (รัฐศาสตร์สำหรับครู)**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๗.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **หลักรัฐศาสตร์และการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท นวกนก จำกัด, ๒๕๓๕.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓
แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- วรรณชัย บุญบำรุง. **สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๕๐) ศาลยุดิธรรม**.
กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๕๐.
- สุรพล สุยะพรหม. **การเมืองกับการปกครองของไทย**. เอกสารประกอบการสอน ภาควิชา
รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- อมร รักษาสัตย์. บรรณาธิการ. **การเมืองการปกครองไทย ตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน**.
พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ วี.เจ. พรินติ้ง, ๒๕๔๔.

